

УДК 327.57:341.176(5-12)АСЕАН
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/1-60/90-95>

Іван ВАРТОВНИК, асп.
ORCID ID: 0009-0002-6026-7930
e-mail: ivan.vartovnyk@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛІТИКО-БЕЗПЕКОВОЇ СПІЛЬНОТИ АСЕАН

Вступ. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – регіональне об'єднання 10 країн, а саме: Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Філіппін, Таїланду, Брунею, В'єтнаму, Лаосу, М'янми та Камбоджі. Ця Асоціація спромоглася не тільки забезпечити мир та стабільність у Південно-Східній Азії (ПСА), а й відіграти провідну роль у встановленні та поступі безпекової архітектури в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) через просування кооперативної безпеки. У зв'язку з цим виникає потреба проаналізувати основи функціонування АСЕАН та її безпекової політики, що втілюється через Політико-безпекову спільноту АСЕАН – ключову структуру, де сходиться вся політична та безпекова діяльність АСЕАН. Однак виникає питання щодо засад діяльності цієї політико-безпекової спільноти, її створення, розвитку та перспектив подальшого функціонування у безпековому середовищі Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Методи. Під час дослідження були використані такі методи: проблемно-хронологічний та порівняльний аналіз.

Результати. Нормативно-правові документи Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), такі як Балійська декларація згоди, Хартія АСЕАН та концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН створили фундамент для функціонування та розвитку Політико-безпекової спільноти АСЕАН (ПБСА). Ці документи забезпечують нормативну основу для кооперативної безпеки та визначають її принципи у діяльності АСЕАН. Політико-безпекова спільнота АСЕАН продемонструвала здатність адаптуватися до змін у регіональній та глобальній безпековій обстановці, яка передбачає розширення її ролі від регіонального до глобального рівня, особливо у сфері трансграничних викликів.

Висновки. Політико-безпекова спільнота АСЕАН продовжує свій розвиток відповідно до Концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН на 2016–2025 роки. Цей процес передбачає довготривалість та посилення політико-безпекового співробітництва Асоціації країн Південно-Східної Азії, що матиме вплив на безпеку ширшого Азійсько-Тихоокеанського регіону у середньо- та довгостроковій перспективі.

Ключові слова: АСЕАН, Політико-безпекова спільнота АСЕАН, кооперативна безпека, Азійсько-Тихоокеанський регіон.

Вступ

В умовах зміщення центру міжнародних відносин на схід зростає науковий інтерес до дослідження Азії як провідного мегарегіону світу. На особливу увагу заслуговує Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР), який включає країни Південної, Південно-Східної та Східної Азії, Австралії та Океанії, а також держави Північної та Латинської Америки, що мають вихід до Тихого океану. АТР вирізняється значною концентрацією впливових міжнародних акторів, серед яких ключову роль відіграють Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка, Японія, Індія та Республіка Корея. Важливим елементом регіональної архітектури безпеки є також Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – міждержавне об'єднання, до складу якого входять десять країн: Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Філіппіни, Таїланд, Бруней, В'єтнам, Лаос, М'янма та Камбоджа. АСЕАН не лише сприяла забезпеченню миру та стабільності у Південно-Східній Азії (ПСА), а й відіграла провідну роль у формуванні та розвитку безпекової архітектури АТР шляхом імплементації кооперативної безпеки (безпеки на базі співробітництва). У зв'язку з цим актуальним постає питання аналізу основних засад функціонування АСЕАН та її політики у сфері безпеки, реалізація якої здійснюється через Політико-безпекову спільноту АСЕАН – ключову інституцію, що координує політичні та безпекові політики цього об'єднання. Водночас залишається відкритим питання щодо принципів діяльності Політико-безпекової спільноти, її еволюції та перспектив подальшого функціонування в умовах трансформації безпекового середовища Азійсько-Тихоокеанського регіону, що стало предметом подальшого аналізу.

Мета статті – проаналізувати процес створення та розвитку Політико-безпекової спільноти асоціації держав Південно-Східної Азії на основі аналізу законодавчої бази АСЕАН на її відповідність до концепції кооперативної безпеки.

Огляд літератури. Тема АСЕАН представлена в теоретичних та практичних напрацюваннях іноземних

дослідників, а саме: Х. Катсумата, Р. Еммерса, Д. Сінга, Г. Гардінга, Б. Хетне, Р. Єйтса, а також Р. Северіна, Е. Мерцгара та П. М. Кроніна. У той же час концепція кооперативної безпеки як головної фокус дослідження представлена в роботах Р. Коєна та М. Міхалки, В. Зельнера і П. Еванса

Серед вітчизняних вчених безпекову політику АСЕАН вивчають Є. І. Барщевський, О. А. Кравчук, В. І. Шинкаренко, С. В. Авер'янов.

Методи

У процесі дослідження було використано проблемно-хронологічний метод для дослідження поступу концепції кооперативної безпеки, її застосування та еволюції в рамках безпекової політики АСЕАН. Крім цього, здійснювалася порівняльний аналіз, щоб виокремити елементи, пов'язані з кооперативною безпекою, у досліджуваних документах АСЕАН.

Теоретичною основою дослідження є неоліберальна парадигма, яка найбільш детально враховує всі аспекти кооперативної безпеки в її застосуванні до безпекової політики АСЕАН в АТР.

Результати

Політико-безпекова спільнота асоціації держав Південно-Східної Азії (ПБСА) – це головна структура координації безпекової політики АСЕАН, особливо кооперативної безпеки АСЕАН, що ґрунтується на співробітництві між 10 державами-членами Асоціації в Південно-Східній Азії та її партнерів в АТР.

Кооперативна безпека визначається як концепція, що ґрунтується на погоджених нормах поведінки, включно у рамках інституцій, що функціонують попри гетерогенність учасників. Кооперативна безпека, особливо в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, заснована на принципах багатосторонності, комплексності (всесторонності), інклюзивності, прозорості та використанні механізмів консультацій та консенсусу (Evans, 2015). Також кооперативна безпека АСЕАН має кодекси поведінки та угоди між членами Асоціації та її партнерами, включно із

© Вартовник Іван, 2025

заснуванням спільних безпекових платформ, наприклад Регіонального форуму АСЕАН, що складається з 26 держав АТР та ЄС (Morada, & Naascke, 2011).

Розвиток кооперативної безпеки АСЕАН тісно пов'язаний із становленням та поступом Політико-безпекової спільноти АСЕАН. У зв'язку з цим пропонується здійснити комплексний огляд нормативно-правової бази АСЕАН, що дозволить простежити зародження, функціонування та поточний стан Політико-безпекової спільноти АСЕАН.

Основні документи, що стосуються цієї спільноти включають Балійську декларацію згоди II (БДЗ II) (ASEAN, 2003), Хартію АСЕАН (ASEAN, 2007), Балійську декларацію згоди III (БДЗ III) (ASEAN, 2011), а також Концепцію розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН протягом 2009–2015 рр. від червня 2009 року (ASEAN, 2009) і Концепцію розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН протягом 2016–2025 рр. (ASEAN, 2016).

У процесі аналізу Балійської декларації згоди II (БДЗ II) у розрізі Політико-безпекової спільноти АСЕАН слід наголосити на декількох важливих моментах. *По-перше*, варто врахувати умови безпекового середовища після подій кінця 1990-х – початку 2000-х років. Це, за твердженням японського дослідника Шоджі Томотаки, наслідки розширення АСЕАН, коли важче стало досягнути консенсусу зі зростанням політичних розбіжностей між гетерогенними державами-членами АСЕАН; негативні наслідки Азійської фінансової кризи 1997 року, які суттєво позначилися не тільки на стані економік країн АСЕАН, а й на їхніх військових бюджетах; актуалізація нетрадиційних загроз, особливо після теракту 11 вересня 2001 року в США (Tomotaka, 2008).

По-друге, у БДЗ II безпекова складова визначається як першочергова для поступу економічної та соціокультурної спільнот АСЕАН, що відображається у певній ролі кожної зі складових Спільноти АСЕАН. Зокрема, безпекова спільнота має бути відповідальна за забезпечення безпеки та стабільності в Південно-Східній Азії заради розвитку економічної та соціокультурної спільноти. У той же час економічна спільнота має відігравати роль драйвера регіональної інтеграції, а соціокультурна – розбудови і зміцнення відчуття спільноти між державами-членами Асоціації. Отже, із логіки побудови самого документа, де безпекова спільнота висвітлена першою і представлена більше і детальніше, ніж інші дві, впливає теза про первинну роль безпеки в інституційній розбудові АСЕАН через створення спільноти на базі трьох складових: безпекової (у кінцевому рахунку – політико-безпекової), економічної та соціокультурної. Крім цього, безпекова спільнота ґрунтується на концепції всебічної безпеки (англ. *comprehensive security*), яка, згідно з БДЗ II складається із політичної, економічної, соціальної і культурної складових (ASEAN, 2003). Це саме підтверджує колишній генеральний секретар АСЕАН Родольфо Северіно, який у 2004 р. стверджував, що в Асоціації домінує концепція всебічної безпеки (Severino, 2008). Однак варто зазначити, що комплексність або всебічність є однією зі складових кооперативної безпеки, тому концепція всебічної безпеки є елементом кооперативної.

По-третє, БДЗ II констатувала закріплення відсутності військової та оборонної складової у процесі розбудови Спільноти АСЕАН. Зокрема, документ наголошує на розбудові безпекової спільноти Асоціації, а не "оборонного пакту, військового союзу чи спільної зовнішньої політики" (ASEAN, 2003, с. 4). Це є свідченням незацікавленості АСЕАН у виробленні колективної безпеки та оборони чи слідування прикладу НАТО або ЄС. Тож,

згідно з напрацюваннями Роберта Коена про чотириелементну модель кооперативної безпеки (індивідуальна безпека, колективна безпека, колективна оборона та просування стабільності (Cohen, 2001), АСЕАН не могла б вважатися системою кооперативної безпеки, оскільки у неї відсутні складові колективної безпеки та оборони, однак сама суть АСЕАН – це кооперація, у якій безпека відповідно до БДЗ II відіграє провідну роль.

По-четверте, спершу Політико-безпекова спільнота АСЕАН найменувався виключно "безпековою спільнотою" без згадування в назві політичної складової, що не відповідає логіці БДЗ II. Концепція всебічної безпеки у безпековій спільноті згідно з БДЗ II включала політичний елемент, що свідчить про більшу доречність назви "Політико-безпекова спільнота", ніж просто "безпекова". Крім цього, додатковим підтвердженням цього є положення документа: теза про те, що "стійкий економічний розвиток потребує безпечного політичного середовища"; мета безпекової спільноти – "підвищити рівень політичного і безпекового співробітництва" АСЕАН (ASEAN, 2003, с. 3). Крім цього, у Сінгапурській декларації від 20 січня 1992 року йшлося про просування АСЕАН до вищого рівня політичного й економічного співробітництва для забезпечення регіонального миру та процвітання при спільному визначенні заходів у сфері політичної та безпекової кооперації, наприклад, через заклик приєднання до Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії від 1976 року всіх держав Південно-Східної Азії чи визначення високого пріоритету щодо вибудовування в АТР кооперативних зв'язків. Це також стосується бажання інтенсифікувати кооперативні відносини з діалоговими партнерами Асоціації, до якої станом на 1992 рік входили Австралія, Канада, Європейська спільнота, Японія, Республіка Корея, Нова Зеландія та США (ASEAN, 1992). Тож кінцевий варіант найменування – "Політико-безпекова спільнота АСЕАН" більше відповідає логіці як БДЗ II, положенням Сінгапурської декларації 1992 року, так і кооперативній безпеці в цілому. Пояснення стосовно вибору назви "Безпекова спільнота" наведено науковицею А. Кусуманінграм – на той час політична кооперація розглядалася як підготовчий крок у просуванні до безпекового співробітництва (Kusumaningrum, 2013).

По-п'яте, у Безпековій спільноті АСЕАН (БСА) чітко простежувалася і зовнішня спрямованість безпекового виміру. Наприклад, було наголошено, що "Безпекова спільнота АСЕАН робитиме внесок у подальше просування миру і безпеки у ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні" та тези про відкритість та зовнішньоорієнтованість БСА, у першу чергу через залучення "друзів АСЕАН та діалогових партнерів у сприяння миру і стабільності" (ASEAN, 2003, с. 5). При цьому механізмами, якими повинна була б послуговуватися БСА, мали стати: встановлення норм (англ. *norms-setting*), запобігання конфліктам, вирішення конфліктів та постконфліктне миробудівництво. Тобто Безпекова спільнота АСЕАН повинна була б мати всі головні механізми кооперативної безпеки – від превенції до врегулювання, а також миробудівництво, однак фактично АСЕАН застосовує виключно інструмент встановлення норм і превенції, при чому останній механізм стосується відсутності озброєних конфліктів між державами-членами Асоціації вже понад 50 років.

Наступною основною подією в поступі кооперативної безпеки АСЕАН та розбудові ПБСА стало підписання на 13-му саміті Асоціації в Сінгапурі (18–22 листопада 2007 р.) Хартії АСЕАН (ASEAN, 2007). У процесі дослідження Хартії АСЕАН виявлено такі головні здобутки.

По-перше, відбулася кодифікація норм Асоціації, вироблених протягом 40 років її функціонування (1967–2007 рр.), що посприяло виробленню більш чіткої інституційної структури АСЕАН, де провідна роль відводиться саміту АСЕАН, який почав збиратися двічі на рік. Останнє свідчить про інтенсифікацію інституційної кооперації, яка є важливою для кооперативної безпеки з точки зору її функціонування в межах організованої рамки співробітництва. Наприклад, інтервал між самітами АСЕАН істотно скоротився на початку XXI ст., коли вони почали проводитися раз на рік – до цього проміжок між зустрічами глав держав та урядів мав такий вигляд: між другим і третім самітом 10 років, між третьою і четвертою 5 років, між наступними 3 роки до 2001 року (ASEAN Summit, 2025). Натомість, з 2009 року саміти завжди проводилися двічі на рік, що є свідченням інституційної інтенсифікації співробітництва в межах АСЕАН.

Крім цього, підписання Хартії АСЕАН, на думку індонезійського дослідника Різала Сукми, було важливим з огляду консолідації попередніх норм, які здебільшого містилися у деклараціях, та її обов'язкового характеру, на відміну від, наприклад БДЗ II, що послужило юридичним забов'язанням АСЕАН посилювати свою інституційну спроможність та рухатися в бік Спільноти, у тому числі й Безпеково-політичної спільноти АСЕАН (Morada, & Naaske, 2011).

По-друге, Хартія АСЕАН, як і БДЗ II, визначає безпекові цілі АСЕАН першорядними для Асоціації, серед яких (ASEAN, 2007): підтримка і посилення миру, безпеки та стабільності, а також продовження посилення цінностей, орієнтованих на підтримку миру в Південно-Східній Азії. При цьому, цінності тут варто сприймати як принципи і практики мирного функціонування на базі вироблених АСЕАН норм; посилення регіональної стійкості шляхом просування більшого політичного, безпекового, економічного та соціокультурного співробітництва; забезпечення того, щоб народи і держави-члени АСЕАН жили загалом у мирі зі світом у справедливому, демократичному і гармонійному середовищі.

Крім цього, у Хартії, у п. 15 ст. 1, ідеться про ціль "підтримувати центральність АСЕАН та її проактивну роль як головної рушійної сили у відносинах і співробітництві із зовнішніми партнерами в регіональній архітектурі, що є відкритою, прозорою та інклюзивною" (ASEAN, 2007, с. 9). Таким чином, простежуються ті принципи кооперативної безпеки, які були виділені Полом Евансом як основоположні для кооперативної безпеки в АТР – проактивність, транспарентність, інклюзивність. Сама центральність визначається у п. 2 (і) ст. 2 як така, що заснована на принципі всебічності, інклюзивності, проактивності, зовнішньоорієнтованості та недискримінаційності (ASEAN, 2007).

По-третьє, у Хартії наведено таке положення – "при веденні зовнішніх відносин АСЕАН, держави-члени, на основі єдності та солідарності, координуватимуть і намагатимуться виробити спільні позиції та просувати спільні дії" (ASEAN, 2007, с. 35). Варто зазначити, що тут, як і БДЗ II, не йдеться про спільну зовнішню політику, а радше про продовження практики колективної дипломатії.

Вищенаведене положення про координацію і вироблення спільних позицій стосується здебільшого питань усередині АСЕАН чи співробітництва з позарегіональними акторами у сфері м'якої, нетрадиційної безпеки, що можна відповідно простежити при створенні регіональної інформаційної мережі у відповідь на коронавірус МЕРС у липні 2015 року (UNOSSC's South-South Galaxu, 2020) чи виробленні швидкої оцінки наслідків КОВІД-19

на умови життя в Південно-Східній Азії у співробітництві з Австралією в грудні 2020 року (Vietnam+, 2020). Однак згадані заходи координування чи вироблення спільних позицій не належать до конфліктних ситуацій, сторонами яких є не тільки держави ПСА. Зокрема, АСЕАН не виробила спільної позиції і не координувала свої дії після рішення Постійної палати Третейського суду від 12 липня 2016 року на користь Філіппін у справі про історичні вимоги Китайської Народної Республіки на акваторію Південно-Китайського моря (Wroughton, & Petty, 2016).

По-четверте, у Хартії відбулося переосмислення найменування ПБСА з безпекової на політико-безпекову. Однак слід зазначити, що Хартія АСЕАН у цьому питанні не послідовна: у преамбулі зазначається, що Спільнота АСЕАН складається, зокрема, із Безпекової спільноти, а в ст. 9 ідеться про те, що ради Спільноти АСЕАН включатимуть раду Політико-безпекової спільноти АСЕАН поруч з радами економічної та соціокультурної спільнот (ASEAN, 2007).

По-п'яте, слід зауважити, що Хартія 2007 року, як і попередня нормативна база АСЕАН, не містить жодних санкцій чи обмежень у випадку порушення принципів, які містяться в ній. Наприклад, у документі немає статті про виключення держави-члена Асоціації за грубе порушення її норм чи накладання санкцій у разі системної несплати внесків. Тож Хартія підсумовує сорокалітній досвід функціонування АСЕАН, який не використовував практики санкцій чи будь-яких інших примусових обмежень. Таким чином, відсутність механізму санкцій у кооперативній безпеці АСЕАН пояснюється як її нормативною базою, так і практикою діяльності з 1967 року.

Отже, Хартія АСЕАН відіграла важливе значення для інституціоналізації АСЕАН та кодифікації принципів її співробітництва як усередині ПСА, так і з зовнішніми акторами. При цьому, у Хартії було чітко відображено принципи кооперативної безпеки, що свідчить про актуальність концепції щодо її застосування до функціонування АСЕАН.

Остаточне закріплення найменування "Політико-безпекова спільнота" відбулося в 2009 р. на 14-му саміті АСЕАН у Ча-Амі, Таїланд, (26 лютого – 1 березня 2009 р.) шляхом прийняття Концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН протягом 2009–2015 рр. від 1 березня 2009 р. (ASEAN, 2009). Цей документ визначався як дорожня карта для створення Політико-безпекової спільноти АСЕАН до 2015 року включно, що відповідало Себській декларації АСЕАН від 13 січня 2007 р. про прискорення у створенні Спільноти АСЕАН з 2020 р. відповідно до "Бачення АСЕАН 2020" та Балійської декларації згоди II, до 2015 р. із заснуванням трьох складових Спільноти АСЕАН, а саме: безпекової, економічної та соціокультурної (ASEAN, 2012).

Концепція розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН 2009–2015 – це рамковий документ, що консолідував політико-безпекове співробітництво АСЕАН протягом 1967–2009 років та визначив основні цілі Політико-безпекової спільноти АСЕАН та шляхи їх досягнення через виокремлення заходів, які потрібно втілити, щоб досягнути належного функціонування ПБСА. Зауважимо, що документ передбачав гнучкість у реалізації заходів і після 2015 року, тобто довготривалість процесу побудови ПБСА. Крім цього, у ньому закріплювалися три ключові характеристики, а саме: побудова ПБСА як спільноти, заснованої на спільних цінностях і нормах; цілісності, миру, стабільності та стійкості ПСА зі спільною відповідальністю заради всебічності безпеки; динамізм і зовнішньоорієнтованість Південно-Східної Азії у все більше інтегрованому та взаємозалежному

світі (ASEAN, 2009). При цьому наголошено на центральності та проактивності АСЕАН у регіональній архітектурі, що згідно з баченням АСЕАН має бути відкритою, прозорою та інклюзивною.

Крім цього, слід звернутися до методів, які визначені як основні в Концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН протягом 2009–2015 років для втілення кінцевої мети – безпеки ПСА та кооперації в АТР для покращення регіональної безпеки загалом. Такими методами визначено заходи зі зміцнення довіри та превентивна дипломатія як важливі елементи превенції конфліктів; постконфліктне миробудівництво. Також варто наголосити, що з Концепції розбудови ПБСА випливає, що АСЕАН екстраполює на АТР виключно заходи зі зміцнення довіри, оскільки цей метод запобігання конфліктам застосовується АСЕАН із початку її функціонування, однак самі заходи превентивної дипломатії та постконфліктного миробудівництва лише будуть застосовуватися у відносинах із позарегіональними державами та в АТР зокрема. Однак згідно з Концепцією розбудови ПБСА передбачається суттєва активізація оборонної кооперації всередині АСЕАН, що в перспективі може розширитися на співробітництво з позарегіональними акторами в АТР. Проте таке можливе розширення на початковому етапі також стосуватиметься виключно заходів зі зміцнення довіри через проведення консультацій у форматі зустрічі міністрів оборони АСЕАН+ (10 держав-членів АСЕАН та вісім діалогових партнерів Асоціації: Австралія, Китай, Індія, Японія, Нова Зеландія, Республіка Корея, Росія та США), який у 2009 р. ще не був створений, однак зазначався у Концепції розбудови ПБСА як один із заходів, що повинен проводитися для створення ПБСА. Іншими інструментами кооперації у АТР, зокрема, визначено АСЕАН+3 (Японія, Південна Корея та Китай) і Регіональний форум АСЕАН. Таким чином, логіка документа свідчить про домінування до 2010 року заходів зі зміцнення довіри і проведення діалогу та консультацій як основних методів режиму кооперативної безпеки АСЕАН в АТР.

Ще одним важливим документом для аналізу як ПБСА, так і кооперативної безпеки Асоціації, є Балійська декларація згоди III. Під час розгляду цього документа "Спільнота АСЕАН у глобальній спільноті націй" (ASEAN, 2011) варто констатувати розширення безпекового бачення Асоціації не тільки на регіональний рівень, а й на глобальний. Зокрема, в одному з положень преамбули йдеться про "складний, багаторівневий та транснаціональний характер проблем і викликів, а також більших можливостей, що потребують спільних і скоординованих відповідей на національному, регіональному та глобальному рівні" (ASEAN, 2011, с. 2). Таким чином, АСЕАН констатує бажання розширити свою безпекову роль, яка матиме і глобальний рівень, особливо у сфері транскордонних питань, які згідно з БДЗ III включають транскордонну злочинність, проблему зміни клімату тощо. Крім цього, посилити роль АСЕАН на глобальному рівні повинна безпекова ініціатива "Глобальний рух поміркованих" як "частини позитивного внеску АСЕАН у глобальний мир та безпеку" (ASEAN, 2011). Вона отримала реалізацію на початку 2012 р. у Куала-Лумпурі, де протягом 17–19 січня було проведено установчу конференцію "Глобального руху поміркованих" (Tomotaka, 2008), основна мета якого – боротьба з екстремізмом та налагодження міжцивілізаційного діалогу (Association of Southeast Asian Nations, 2012). Важливо зазначити, що ця ініціатива, висунута в 2010 р. малайзійським прем'єр-міністром Наджибом Тум Разак (2009–2018), мала бути оформлена як інституція, основним інструментом

якої є діалог. Таким чином, концепція кооперативної безпеки знайшла своє відображення і тут, що свідчить про екстраполяцію її елементів із регіонального рівня ПСА на глобальний. Крім цього, це просуває АСЕАН як "того, хто встановлює норми" (англ. *norms-setter*), що було зазначено як один з її механізмів у БДЗ II. Тож розширення сприйняття безпекової ролі АСЕАН з регіонального до глобального рівня теж містить елементи кооперативної безпеки – інституціоналізм та зосередження на нормах.

Щодо регіонального рівня кооперативної безпеки АСЕАН, то насамперед у БДЗ III визначено, що співробітництво з позарегіональними державами в межах всіх трьох спільнот Асоціації, а саме: політико-безпекової, економічної та соціокультурної, здійснюватиметься на базі механізмів кооперативної безпеки АСЕАН – АСЕАН+3, Регіонального Форуму АСЕАН та саміту країн Східної Азії при підтримці центральності Асоціації в наведених процесах (ASEAN, 2011).

Наступним основоположним етапом стало формальне створення Спільноти АСЕАН 31 грудня 2015 року на виконання Куала-Лумпурської декларації (ASEAN, 2015). Як зазначив тодішній прем'єр-міністр Малайзії Наджіб Разак (2009–2018 рр.) ця спільнота – "радіше догоровказ, ніж кінцева точка процесу регіонального будівництва" (Prashanth, 2015). Це свідчить про постійно триваючу інституційну розбудову та зміцнення АСЕАН, у тому числі ПБСА, що є частиною зазначеної вище спільноти. Таким чином, сам режим кооперативної безпеки АСЕАН перебуває в процесі постійного вдосконалення та зміцнення, що доводить довгостроковість його функціонування для Асоціації.

Після формального створення Спільноти АСЕАН у 2015 р. постало питання подальшого практичного наповнення її реалізації, зокрема стосовно політично-безпекової складової, втіленої у ПБСА. Вироблення Концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН протягом 2016–2025 рр. було покликане сприяти подальшій імплементації заходів, щоб реалізувати ефективний політико-безпековий напрям діяльності Асоціації. Тож варто звернути увагу на ключові елементи документа, щоб зрозуміти чинний і прийдешній поступ політико-безпекової політики АСЕАН.

На відміну від Концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН за 2009–2015 рр., окремою характеристикою та метою оновленої концепції є посилення інституційна спроможність Асоціації, що означає і посилення кооперативної безпеки, адже основна рамка кооперації у ході досліджуваної концепції – це інституційний елемент. Крім цього, Концепція розбудови ПБСА на 2016–2025 рр. розганяє глобальну роль АСЕАН. Зокрема, одним із заходів визначено "сприяти подальшій участі держав-членів АСЕАН у миротворчих місіях та постконфліктних зусиллях ООН", а метою – "відігравати конструктивну роль на глобальному рівні" (ASEAN, 2016, с. 2).

Також слід звернути увагу на виконання заходів, визначених у документі. Згідно з середньостроковим оглядом імплементації Концепції він містить 290 заходів щодо реалізації ПБСА, з яких 96 % (278 заходів) уже почали імплементуватися (Quo, 2020). Варто наголосити, що ті заходи, які містять елементи і принципи кооперативної безпеки, містяться у секціях "мирний, безпечний і стабільний регіон" та "центральність АСЕАН у динамічному та зовнішньоорієнтованому регіоні" Концепції розбудови ПБСА 2016–2025 рр. Відповідно до середньострокового огляду більшість заходів, що розташовані у вищенаведених секціях, є стійкими і будуть мати середньо- і довгостроковий вплив на АСЕАН.

Таким чином, наслідки посилення безпекової політики АСЕАН, зокрема її кооперативної безпеки, будуть мати середньо- і довготерміновий ефект на безпекову політику АСЕАН в цілому. При цьому, основним результатом огляду є констатація того, що імплементація Концепції розбудови Політико-безпекової спільноти АСЕАН 2016–2025 рр. може бути досягнута до 2025 року (Quo, 2020), що свідчить про високу ймовірність прийдешнього посилення політико-безпекової політики АСЕАН в середньо- та довгостроковій перспективі.

Крім зазначеного вище, з метою комплексного представлення безпекової політики АСЕАН в АТР слід також звернутися до Огляду АСЕАН щодо Індострокеанського регіону (ОАІТР), прийнятого на 34-му саміті Асоціації в Таїланді (20–23 червня 2019 р.) (ASEAN, 2019). Представлені в ньому принципи та механізми збігаються як для АТР, так і для Індійського регіону. Насамперед ОАІТР чітко представляє концепцію кооперативної безпеки Асоціації. Наприклад, у п. 10 Огляду йдеться про те, що він ґрунтується на "центральному АСЕАН, відкритості, прозорості, інклюзивності, заснованій на нормах рамки співробітництва, належному врядуванню, повазі до суверенітету, невтручання у внутрішні справи, доповнюваності до інших кооперативних структур, рівності, взаємній повазі, взаємній довірі, взаємовигідності та повазі до міжнародного права" (ASEAN, 2019, с. 2-3). Таким чином, принципи, на яких будуватиметься індо-тихоокеанська, зокрема і азійсько-тихоокеанська, безпекова політика АСЕАН повністю збігається з тими принципами, які визначає Пол Еванс як основоположні для безпекової архітектури АТР при чільній ролі в ній АСЕАН, а саме: багатосторонність, інклюзивність, прозорість та використання механізмів консультацій та консенсусу (Evans, 2015).

Також ОАІТР визначає, що Індострокеанський регіон, а отже і АТР, повинен бути "регіоном діалогу і співробітництва на протиположні до ворожнечі" (ASEAN, 2019, с. 2-3). Загалом метою Огляду є вибудовування стратегічної довіри та безпрограшної кооперації в зазначеному вище регіоні.

Зазначимо, що методи і механізми співробітництва АСЕАН в ІТР і АТР залишаються незмінними. Вони передбачають заходи зі зміцнення довіри та ведення діалогу. У свою чергу, ключовими механізмами кооперації будуть залишатися Регіональний форум АСЕАН, зустріч міністрів оборони АСЕАН+. До того ж, ці механізми застосовуватимуться в ІТР та АТР першочергово для морського співробітництва, а також інфраструктурної сполученості та досягнення цілей сталого розвитку ООН до 2030 р. (ASEAN, 2019). Тож, базуючись на кооперативній безпеці, ОАІТР визначає принципи, договірну рамку, методи і механізми діяльності АСЕАН в АТР від 2019 року й надалі. Тому концепція кооперативної безпеки теоретично і практично актуальна для дослідження безпекової політики Асоціації в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Дискусія і висновки

У нормативно-політичному огляді поступу Політико-безпекової спільноти АСЕАН чітко простежуються принципи кооперативної безпеки, особливо принцип всебічності, що взятий за основу вибудовування ПБСА. Основними методами функціонування кооперативної безпеки Асоціації як у межах Південно-Східної Азії, так і в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, є заходи зі зміцнення довіри через діалог та проведення консультацій. Також простежується, що АСЕАН на сьогочасному етапі свого функціонування розглядає себе не виключно кооперативним безпековим режимом у Південно-Східній Азії, а ширше, – в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та на глобальному рівні. Це свідчить про усвідомлення

неподільності безпеки на всіх її рівнях та бажання бути проактивним актором міжнародних відносин, сприяючи підтриманню і зміцненню миру та стабільності у світі.

Визначено, що політична складова нерозривно пов'язана з безпековою політикою АСЕАН, що втілюється у створенні саме Політико-безпекової спільноти АСЕАН. Констатовано, що заходи щодо імплементації в бік зміцнення Політико-безпекової спільноти АСЕАН відбуваються вчасно і відповідно до Концепції розбудови ПБСА 2016–2025, а їхній вплив на політико-безпекове функціонування АСЕАН можна буде спостерігати в середньо- і довготерміновій перспективі. Тож Політико-безпекова спільнота як важлива інституційна складова кооперативної безпеки АСЕАН повинна сприяти підтримці та зміцненню заявленої центральності АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Список використаних джерел

- ASEAN. (1992, January 28). *Singapore Declaration of 1992 Singapore*. <https://asean.org/singapore-declaration-of-1992-singapore-28-january-1992/>
- ASEAN. (2003). *Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II)*. [https://arc-agreement.asean.org/file/doc/2015/03/declaration-of-asean-concord-ii-\(bali-concord-ii\).pdf](https://arc-agreement.asean.org/file/doc/2015/03/declaration-of-asean-concord-ii-(bali-concord-ii).pdf)
- ASEAN. (2007). *The ASEAN Charter*. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf>
- ASEAN. (2009). *ASEAN Political-Security Community Blueprint*. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/5187-18.pdf>
- ASEAN. (2011). *Bali Declaration on ASEAN Community of Nations "Bali Concord III"*. <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Bali-Concord-III.pdf>
- ASEAN. (2012). *Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015*. <https://asean.org/cebu-declaration-on-the-acceleration-of-the-establishment-of-an-asean-community-by-2015/>
- ASEAN. (2015). *2015 Kuala Lumpur Declaration on the Establishment of the ASEAN Community*. <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2015/12/KL-Declaration-on-Establishment-of-ASEAN-Community-2015.pdf>
- ASEAN. (2016). *ASEAN Political-Security Community Blueprint 2025*. <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-APSC-Blueprint-2025.pdf>
- ASEAN. (2019). *ASEAN Outlook on the Indo-Pacific*. https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific_FINAL_22062019.pdf
- ASEAN Summit. (2025). *Association of Southeast Asian Nations*. <https://asean.org/about-asean/asean-summit/>
- Association of Southeast Asian Nations. (2012, 4 квітня). *Asean's Concept Paper on Global Movement of Moderates*. <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Concept-Paper-on-GMM-FINAL-1-April-2012-17402.pdf>
- Cohen, R. (2001). *Cooperative Security: From Individual Security to International Stability*. George C. Marshall European Center for Security Studies. <https://www.marshallcenter.org/en/publications/marshall-center-papers/cooperative-security-new-horizons-international-order/cooperative-security-individual-security-international>
- Evans, P. (2015). *Searching for Cooperative Security 2.0*. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 01(04), 537–551. <https://doi.org/10.1142/s237774001550030x>
- Kusumaningrum, A. (2013). *The ASEAN Political-Security Community: ASEAN Security Cooperation on Combating Transnational Crimes and Transboundary Challenges*. *Indonesian Journal of International Law*, 11(1). <https://doi.org/10.17304/ijil.vol11.1.268>
- Morada, N. M., & Haacke, J. (2011). *Cooperative Security in the Asia-Pacific: The ASEAN Regional Forum*. Taylor & Francis Group.
- Prashanth, P. (2015, 23 листопада). *ASEAN Creates New Community Under Malaysia's Chairmanship*. *The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine*. <https://thediplomat.com/2015/11/asean-creates-new-community-under-malaysia-chairmanship/>
- Quo, V. (2020). *The ASEAN Political-Security Community Blueprint Today and Beyond*. https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/APSC-Outlook_Volume22020.pdf
- Severino, R. (2008). *ASEAN*. ISEAS Publishing. <https://www.perlego.com/book/1160532/asean-pdf>
- Tomotaka, S. (2008). *ASEAN Security Community: An Initiative for Peace and Stability*. *NIDS Security Reports*, 4, 1–34. https://www.nids.mod.go.jp/english/publication/kiyo/pdf/2008/bulletin_e2008_3.pdf
- UNOSSC's South-South Galaxy. (2020). *ASEAN Health Sector Efforts in the Prevention, Detection & Response to COVID-19*. <https://southsouthgalaxy.org/news/asean-health-sector-efforts-in-the-prevention-detection-and-response-to-covid-19/>
- Vietnam+. (2020, 4 грудня). *ASEAN launches assessment on impact of COVID-19 on livelihoods in region*. <https://en.vietnamplus.vn/asean-launches-assessment-on-impact-of-covid-19-on-livelihoods-in-region-post192610.vnp>
- Wroughton, W., & Petty, M. (2016, July 27). *Philippines says ASEAN omission of arbitration case not a Chinese victory*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-philippines-idUSKCN107064/>

References

- ASEAN. (2015). 2015 Kuala Lumpur Declaration on The Establishment of The ASEAN Community. <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2015/12/KL-Declaration-on-Establishment-of-ASEAN-Community-2015.pdf>
- UNOSSC's South-South Galaxy. (2020). ASEAN Health Sector Efforts in the Prevention, Detection & Response to COVID-19. <https://southsouthgalaxy.org/news/asean-health-sector-efforts-in-the-prevention-detection-and-response-to-covid-19/>
- ASEAN. (2019). ASEAN Outlook on the Indo-Pacific. https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific_FINAL_22062019.pdf
- ASEAN. (2016). ASEAN Political-Security Community Blueprint 2025. <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-APSC-Blueprint-2025.pdf>
- ASEAN. (2009). ASEAN Political-Security Community Blueprint. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/5187-18.pdf>
- ASEAN Summit. (2025). Association of Southeast Asian Nations. <https://asean.org/about-asean/asean-summit/>
- Association of Southeast Asian Nations. (2012, 4 April). Asean's Concept Paper on Global Movement of Moderates. <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Concept-Paper-on-GMM-FINAL-1-April-2012-17402.pdf>
- ASEAN. (2011). Bali Declaration on ASEAN Community of Nations "BALI CONCORD III". <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/09/Bali-Concord-III.pdf>
- ASEAN. (2012). Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015. <https://asean.org/cebu-declaration-on-the-acceleration-of-the-establishment-of-an-asean-community-by-2015/>
- Cohen, R. (2001). Cooperative Security: From Individual Security to International Stability. George C. Marshall European Center for Security Studies. <https://www.marshallcenter.org/en/publications/marshall-center-papers/cooperative-security-new-horizons-international-order/cooperative-security-individual-security-international>
- ASEAN. (2003). Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II). [https://arc-agreement.asean.org/file/doc/2015/03/declaration-of-asean-concord-ii-\(bali-concord-ii\).pdf](https://arc-agreement.asean.org/file/doc/2015/03/declaration-of-asean-concord-ii-(bali-concord-ii).pdf)
- Evans, P. (2015). Searching for Cooperative Security 2.0. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 01(04), 537–551. <https://doi.org/10.1142/s237774001550030x>
- Kusumaningrum, A. (2013). The ASEAN Political-Security Community: ASEAN Security Cooperation on Combating Transnational Crimes and Transboundary Challenges. *Indonesian Journal of International Law*, 11(1). <https://doi.org/10.17304/ijil.vol11.1.268>
- Morada, N. M., & Haacke, J. (2011). *Cooperative Security in the Asia-Pacific: The ASEAN Regional Forum*. Taylor & Francis Group.
- Prashanth, P. (2015, 23 November). ASEAN Creates New Community Under Malaysia's Chairmanship. *The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine*. <https://thediplomat.com/2015/11/asean-creates-new-community-under-malaysias-chairmanship/>
- Quo, V. (2020). *The ASEAN Political-Security Community Blueprint Today and Beyond*. https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/APSC-Outlook_Volume22020.pdf
- Severino, R. (2008). ASEAN. ISEAS Publishing. <https://www.perlego.com/book/1160532/asean-pdf>
- ASEAN. (1992, January 28). Singapore Declaration of 1992 Singapore. <https://asean.org/singapore-declaration-of-1992-singapore-28-january-1992/>
- ASEAN. (2007). *The ASEAN Charter*. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf>
- Tomotaka, S. (2008). ASEAN Security Community: An Initiative for Peace and Stability. *NIDS Security Reports*, 4, 1–34. https://www.nids.mod.go.jp/english/publication/kiyo/pdf/2008/bulletin_e2008_3.pdf
- Vietnam+. (2020, 4 грудня). ASEAN launches assessment on impact of COVID-19 on livelihoods in region. <https://en.vietnamplus.vn/asean-launches-assessment-on-impact-of-covid-19-on-livelihoods-in-region-post192610.vnp>
- Wroughton, W., & Petty, M. (2016, 27 July). Philippines says ASEAN omission of arbitration case not a Chinese victory. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-southchinesea-ruling-philippines-idUSKCN107064/>

Отримано редакцією журналу / Received: 06.02.25
Прорецензовано / Revised: 18.02.25
Схвалено до друку / Accepted: 26.02.25

Ivan VARTOVNYK, PhD Student
ORCID ID: 0009-0002-6026-7930
e-mail: ivan.vartovnyk@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ASEAN POLITICAL-SECURITY COMMUNITY

Background. The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) is a regional association of 10 countries, namely: Indonesia, Malaysia, Singapore, the Philippines, Thailand, Brunei, Vietnam, Laos, Myanmar and Cambodia. This Association has managed not only to ensure peace and stability in Southeast Asia (SEA), but also to play a leading role in establishing and promoting a security architecture in the Asia-Pacific region (APAC) through the promotion of cooperative security. In this regard, there is a need to analyze the foundations of ASEAN's functioning and its security policy, which is implemented through the ASEAN Political-Security Community, the key structure where all ASEAN political and security activities converge. However, the question arises as to the principles of this Political-Security Community, its creation, development and prospects for further functioning in the security environment of the Asia-Pacific region.

Methods. The following methods were used in the research: problem-chronological and comparative analysis.

Results. The normative legal documents of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), such as the Bali Declarations (Bali ConCORDs), the ASEAN Charter and the Political-Security Community Blueprints, have created the foundation for the functioning and development of the ASEAN Political-Security Community (APSC). These documents provide a regulatory framework for cooperative security and define its principles in ASEAN's activities. The ASEAN Political-Security Community has demonstrated the ability to adapt to changes in the regional and global security environment. This includes expanding its role from the regional to the global level, especially in the area of cross-border challenges.

Conclusions. The ASEAN Political-Security Community continues to develop in accordance with the ASEAN Political-Security Community Blueprint for 2016-2025. This process envisages long-term and strengthened ASEAN political and security cooperation, which will have an impact on the security of the wider Asia-Pacific region in the medium and long term perspectives.

Keywords: ASEAN, ASEAN Political-Security Community, cooperative security, Asia-Pacific.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.